

PETHEŐ Attila

Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar
Történeti Tudományok Tanszéke
Komárom, Szlovákia
petheoa@ujs.sk

CSEKES BÉLA, AZ AMERIKÁBÓL HAZATÉRT FELVIDÉKI LELKÉSZ

Povratak pastora Bele Čekeša iz Amerike u zavičaj

**Béla Csekés, the Pastor from South Slovakia who Returned
from America**

Csekés Béla teremtő falusi lelkészként ápolta kiváló külföldi kapcsolatokat a sérelmeket szenvedő lelkésztársai érdekében. Több nyelven beszélt. Járt Amerikában, Kanadában, szolgált Óbecsén, Magyarországon, majd hazatért szűkebb pátriájába. Dolgozatomban az életéről eddig feltáratlan újdonságokkal szolgálok. A célom, hogy a köztudatba beépítsem életművét, ismertté tegyem a *Református Világszemle* című, általa kiadott folyóiratot, hiszen ebből kiváló képet kaphatunk nem csupán a tengerentúli, de a felvidékin túl az erdélyi és a délvidéki református egyház 1930-as évekbeli helyzetéről is. A Jugoszláv Királyságban élő reformátusok helyzetéről megsüvegezendő bőséggel számol be a *Református Világszemle*. A lelkész életéről a szapi és a dunaradványi református egyházközösségek irattáraiban, a *Református Világszemle* lapszámaiban, a prágai Českobratská cirkev evanjelická (Cseh Testvérek Egyháza) levéltárában, a Komáromban található Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Irodája mellett működő Központi Levéltárban és a pápai Dunántúli Református Egyházkerület Levéltárában kutattam.

Kulcsszavak: Csekés Béla, életrajz, lelkész, Református Világszemle, Jugoszláv Királyság

Teológusként Amerikában és Kanadában

Csekés Béla 1881-ben született Búcsón (Tömösközi 2020, 134–135). Középiskolába a Budapesti Református Főgimnáziumba járt, annak ellenére, hogy családja nem volt kifejezetten módos. A teológiát Budapesten kezdte, majd Torontóban

és Auburnban végezte (Auburn 391). Csekes Béla Kováchy Kálmánnal együtt húszévesen döntött úgy dr. Robertson kanadai szuperintendens 1901-es, Kanadába kivándorolt magyarokról tartott előadásának hatására, hogy az első évfolyam elvégzése után dr. Moodynak és dr. Websternek, a budapesti skót misszió vezetőinek az ajánlásával Nyugat-Kanadába megy. Itt, Winnipegben Csekest dr. Charles Gordon, a nyugat-kanadai misszió titkára és Ralph Connor regényíró vette pártfogásba. Teológusként a Missziós Tanács a szünetben misszionáriusnak küldte, ahol a fizetség heti 6 dollár, étel és lakás volt. A magyar Otthon telepen a feladata a családok látogatása és az evangélium hirdetése volt. A telep Winnipegből északnyugatra, Yorkton mellett feküdt, iskolája és postája is volt. A szomszédságában német, indián és rutén telepek voltak. Csekes először a városból járt ki naponta a telepre, majd talált egy elhagyott tanyát, és ott élt kezdetleges körülmények között. A napjai nagy részében családokat látogatott, majd estére visszament a tanyára, ahol a szűnyogok ellen mindig nagy füstöt csinált, ami a lovat és őt is védte tőlük. A tanyán tíz napig lakott csupán, mert a teteje beázott. A látogatásai során mindenütt örömmel fogadták, énekeltek, a Bibliából olvasott fel részleteket, és magyarul imádkozott. Vasárnaponként gyermekeket tanított, és istentiszteletet tartott az Otthon 10-11 családjának (RV¹, I. évf. 3. sz., 143). Ezután Kanadában maradt missziós lelkésznek, majd az Egyesült Államokban lett lelkész. Szolgált az ismert kanadai magyar településen, Békevárban is, ahol több száz magyar református földműves kapott letelepedéséhez földet (KMH², 2018. V. 31). Csekes az indiánok között is megfordult az Eszterháza nevű magyar telepre vezető útja során. Innen nem messze a presbiteri egyház missziós telepénél kezdődik a hatszáz lelket számláló 50 km hosszú és 18 km széles indián rezervátum. Ezeket a területeket is lassan kihúzzák az indiánok lába alá; mind az USA-ban, mind Kanadában arra törekszenek, hogy az indiánokat a fehér lakosságba olvassák be. Ennek Csekes megfogalmazása szerint a legfontosabb eszköze az iskolai oktatás és az indiánok közül egyesek felemelése, állampolgárság juttatása nekik (RV, III. évf. 3. sz., 135). Néhányszor megfordult a Qu Apelle-völgyi indián iskolában, amit a presbiterián egyház tartott fenn. Itt mind az 50 indián növendék ételmezését és ruházását a misszió fedezte, a diákokat tulajdonképpen a családjaiktól elszakítva angol modorban nevelték. Csekes egy 14 éves indián lányon lepődött meg leginkább, aki kiválóan beszélt angolul, angolként viselkedett, és a zongorához leülve angol darabokat játszott. Járt Kanadában az assiniboiai indiánok között is, akiknek kultúrája nagy hatást gyakorolt rá. Legfontosabbnak viszont azt tartja, hogy minél több népet ismert meg, annál nagyobb kedvvel kezd a saját nemzetünk megismerésében való elmélyülésbe.

¹ Református Világszemle.

² Kanadai Magyar Hírlap.

1908-ban már az észak-amerikai Alphán volt lelkész (Takaró–Komjáthy–Böszörményi M. 1929, 23). 1909 tavaszán Phoenixville-ben választották lelkésznek, ahol két és fél évig szolgált. A gyülekezet pénzügyi helyzetét stabilizálta a visszaemlékezések szerint „szelíd lelkű s angolnyelv tudású” lelkész (Takaró–Komjáthy–Böszörményi M. 1929, 117). 1911. június 28-án New Yorkban phoenixville-i lelkészként az egyike volt annak a kilenc lelkésznek, akik megalakították az Amerikai Keleti Magyar Egyházmegyét (Takaró–Komjáthy–Böszörményi M. 1929, 27). 1908-ban a későbbiekben is kedvelt témájában adott elő Budapesten, a református ifjúsági egyesületben *A szocializmus és a vallás* címmel. Későbbi beszámolóí szerint a kommunizmussal való élő találkozása 1911-ben Fairport Harbor nevű városban volt. A magyar istentisztelet után, amit a helyi finn evangélikus templomban tartott, meghívták a szocialisták gyűlésére, ahová el is ment, s ott a főszervező több mint 100 ember előtt elmondta, hogy a szocialisták le akarnak számolni a választott munkásszervezetekkel és az egyházakkal. A fő szocialista szónok, a clevelandi szocialista újság szervezője, a forradalomról beszélt az elnyomókkal szemben. A hozzászólásoknál egyedül Csekes kért szót, és elmondta, hogy nem tud a szocialistákkal rokonszenvezni, mert gyűlöletet hirdetnek, és szerinte gyűlölettel, erőszakkal nem lehet célt elérni, s jobb kort megvalósítani sem lehet. Elmondta, hogy a napszámosmunkát mindig el kell végezni, ahhoz, hogy felemelkedjen a munkás, nem forradalmat kell szítani, hanem tanulnia kell. A magyar emberek Amerikába pénzt jöttek keresni, ehhez pedig józanságra, becsületre és szorgalomra van szükség, ha szervezkedni akarnak, akkor hasznosabb a munkásszervezetekhez csatlakozni, mint a szocialistákhoz. Csekes szerint a vita után az agitátorok eredménytelenül zárták a fórumot (RV, III. évf. 4. sz., 175).

Lelkészként Óbecsén keresztül Dunaradványra, majd Szapra

Nem tudni, hogy milyen okból kifolyólag – csupán azt tudjuk, hogy New Brunswickban 1912 novemberében már nem vett részt az egyházmegye következő gyűlésén –, de 1912-ben a Dunamelléki Református Egyházkerületbe kérte felvételét, ahol segédlelkésznek iktatták be, és utazó segédlelkész lett öt hónapra (DRE³, 1912, 274). Ez idő alatt a Mátra aljától egészen Óbecséig beutazott minden fellelhető református szórványközösséget. Az óbecsei gyülekezet helyzetének rendezése az ő nevéhez fűződik, hiszen felhívta a figyelmet a gyülekezet vagyonára és arra, hogy melyik közeli lelkész lenne a legalkalmasabb a lelki gondozásukra (DRE, 1913, 327). A hivatalos lelkészi végzettségét igazoló iratok csupán akkor lettek elintézve, amikor felsőmocsoládi lelkészként felszentelésre

³ Dunamelléki Református Egyházkerület.

jelentkezett (DRE, 1914, 21). Itt meglehetősen kevés időt töltött, viszont tartalmasan, hiszen sikerült újraindítania az egyházi életet, és anyaegyházi státust intézni a gyülekezetnek. Hazatértében segítette, hogy Gulyás Lajos dunaradványi lelkész lemondott a lelkészi állásról, és 1914. december 14-én őt választották meg a helyére (Gyalókay 1915, 8). A helyi presbitérium eredetileg az ekecsi lelkészt hívta meg, ezért az esperes 1064/1914-es felszólítása is kellett ahhoz, hogy a presbitérium felkérje a lelkészt, foglalja el az állását (Dunaradvány⁴, 1915. január 2.). Olyannyira jó helyzetbe került, hogy az 1915-ös egyházmegyei közgyűlés nyitó imáját már ő mondta (Gyalókay 1915, 4). A saját egyházán belül viszont szolgálatának első hónapjaitól kezdve meggyűlt a baja, hiszen például az esperes is panaszkodott a hívekre, akik a meghívás ellenére az esperesi vizitáció alkalmával alig jelentek meg. Ezenfelül a lelkészlak állapota is siralmas volt, és az egyházi adó beszédese is akadozott (Dunaradvány, 1915. május 30.). 1918 decemberében Csekest három hónapra hivatalos ügyben az egyház Amerikába küldte (Dunaradvány, 1918. december 8.).

A dunaradványi gyülekezet tagjait Csekes folyamatosan igyekezett a felvidéki református egyház vérkeringésében tartani. Így kerültek a radványi lánykör tagjai a Komáromban rendezett első leánykonferenciára, ahol Csekes imája nyitotta a rendezvényt (PMH⁵, V. évf. 198. [1236.] sz., 6). Ugyanebben az évben az egyházmegyei lelkészgyűlésen előadta a később nyomtatásban is megjelentetett *Református egyházunk és a kommunizmus* című dolgozatát (Soós 1926, 69). Mindezek mellett Csekes élénk levelezést kezdett már 1925-ben a prágai Cseh Testvérek Egyház püspökével, Josef Součekkel, akitől ekkor információkat kért az egyházzal.⁶ Majd 1926-ban a *Református Egyház és Iskola* című lapban cikket is megjelentetett az egyházzal, amelyet a cseh püspök cseh nyelvre is lefordíttatott.⁷ Souček-től ezután információkat kért a Református Világszövetségről is. Más levelezésekből kiderül, hogy Csekes folyamatos kapcsolatot tartott Souček pozsonyi bizalmasával, egy bizonyos Kořista nevű ügyvéddel. Ő Csekessel megegyezett abban, hogy folyamatosan információkat cserélnek, és megosztják egymással az érdekesebb cikkeket, ahogy erről a püspök személyi titkárát is tájékoztatta.⁸

⁴ A dunaradványi református egyház presbitériumi gyűlésének jegyzőkönyve.

⁵ Prágai Magyar Hírlap.

⁶ Ustřední archiv Českobratské cirkve evangelické (továbbiakban: ÚA CCE) v Praze, AF SR CCE, Dodatky (nepracovaný materiál) karton c. 1., Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Csekes levele Součeknek. Dunaradvány, 1925. IV. 2.

⁷ ÚA CCE v Praze, AF SR CCE, Dodatky (nepracovaný materiál) karton c. 1., Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Osud maďarských ref. církví ve státech malé dohody.

⁸ ÚA CCE v Praze, AF SR CCE, Dodatky (nepracovaný materiál) karton c. 1., Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Kořista levele Valešnek. Pozsony, 1927. XI. 30.

Csekes már 1927. május végén egyeztetett a Szap-Csiliznyáradai Református Egyházközség (Szap⁹, 1927. május 20.) tagjaival, akik jóvá is hagyták neki, és csak neki a járandóságot, amely 12 holdnyi föld személyi pótlék megadását jelentette. Szapra úgy került Csekes, hogy Gáspár József szapi lelkészt meghívta a kulcsodi gyülekezet, így a szapi lelkészi hely megüresedett, és ezt Csekes Béla választás útján elfoglalhatta 1928. március 12-én (Soós 1927, 38).

Csekes lelkészi pályája Szapon kezdett kiteljesedni. Már a kezdet is új erőt adhatott neki, hiszen hajón érkezett a beiktatására, és az egész község kivonult a fogadására (DPL¹⁰, XXXVIII. évf. 48. sz., 208). Felélénkült az egyházi élet, vasárnapi iskolákat, bibliaversenyeket tartottak több tucat gyermek részvételével, melyekbe bekapcsolódott a felesége és a helyi tanító is. Ilyenkor megvendégelték a szegényeket, és kultúrműsorral kedveskedtek a helyieknek.

Csekes Szapon folytatott nemzetépítő munkájának része volt, hogy a csehországi testvéregyházzal, a Československé církve evangélickéval tulajdonképpen Balogh Elemér mellett egyedül ő tartott intenzív kapcsolatot. 1927-ben Korista pozsonyi ügyvéd, aki a prágai egyház szlovákiai kapcsolata volt, levelében Csekesről azt írja, hogy folyamatosan információkat és publikációkat cserélnek egymással. Csekesről jó benyomásai, de rossz információi vannak. Mint írja: „Azt mondják, hogy nagyobb magyar, mint református.”¹¹ Erről a kapcsolatról, illetve annak építéséről egyébként Csekes az egyházmegye külügyi bizottságában, annak elnökeként számol be. Itt jelentette be, hogy meghívást kapott a felvidéki reformátusság képviselőjében Prágába, a Jóbarátság Világszövetsége gyűlésére. Az egyházmegye jegyzőkönyvben mond köszönetet a cseh testvérek egyháza szuperintendensének, Součeknek, hogy a hontalan felvidéki lelkészek ügyét felkarolta (Soós 1928, 116). A prágai gyűlésen, az egyetemes konventnek írt beszámolója szerint, Csekes összetűzésbe került Balogh Elemér püspökkel, mert a püspök érkezéséről nem tudtak Prágában, így Csekest evidálták. Leírja, hogy Baloghnak milyen felszólalásai voltak, hogy összetűzésbe került a zsolnai lelkésszel is. Annak ellenére, hogy csak vendég volt, a költségeit a cseh Zilka segítségével megtérítették. Később Szilassy Béla konventi elnöknek írt levelében nehezményezi, hogy a megszavazott prágai költségtérítést felsőbb határozatra a konventi pénztárnok nem utalta ki neki.¹² (Valószínű, hogy ebben Balogh püspök

⁹ A szap-csiliznyáradai református egyház presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve.

¹⁰ Dunántúli Protestáns Lap.

¹¹ ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky (nepracovaný materiál), karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Korista levele Pozsonyból Valesnek, 1927. november 30.

¹² Dunántúli Egyházkerület Levéltára (továbbiakban: DREL) Fond: I.2., 40. doboz, 1937. VII. 15-i levél a konventi elnöknek.

keze volt.) Nehezményezte, hogy senki nem kért segílyt a gyűlésen a hontalan szlovenszkói lelkészek számára, és jelezte, hogy ha ő a hivatalos delegátus, akkor többet elértek volna.¹³ A cseh egyház folyóiratából is hasonló információkkal gazdagodhatunk, amikor Jaroslav Vetter írását olvassuk, aki az 1927-es budapesti találkozóról számol be, ahol Souček püspök Czinke Istvánnal és Csekes Bélával találkozott. Az egyház vezetői közti magánbeszélgetésükkor a felvidékiek megragadták az alkalmat, hogy a helyzetükkel megismertessék a prágaiakat, és segítségüket kérik annak a negyven lelkésznek az ügyében, akiknek az állampolgársága még nincs rendezve. Csekesről azt írja, hogy már korábban írásban kereste a cseh egyházzal a kapcsolatot (Český bratr, ročník 4., Č. 10., 194). Az egyház ügyét Csekes hosszú hónapokon keresztül képviselte Csehországba írott leveleiben. A Nemzetközi Jóbarátság Világszövetségének gyűléséről beszámolót is közöl Csekes a *Prágai Magyar Hírlap* oldalain. A szervezet a kisebbségek helyzetére is kiterjesztette a figyelmét, ami a grémium szerint egyre több veszélyt rejt magában. 1927-ben kérte a szlovenszkói reformátusság a szövetségbe való felvételét, így Csekes volt az első felvidéki képviselő a szervezet történetében (PMH, VII. évf. 196. [1823.] sz., 4). Az ezt a kapcsolatot továbbra is ébren tartó Csekes 1931-ben élénken érdeklődött Součeknél a The Evangelical Alliance és a Svaz evanjelických cirkví v Československu működéséről is, hiszen ezekben szívesen látta volna a felvidéki református egyházat, mivel szerinte ebben a lobbizásnak nagy lehetősége rejlett.¹⁴

A Református Világszemle szerkesztője, nemzetközi kapcsolattartó

1931-ben kezdte kiadni a *Református Világszemle* című lapot, amely évente három-négy alkalommal jelenik meg, és amelyet a Komáromi Református Egyházmegye is támogatott, így el tudta juttatni azt az egyházmegye összes egyházába és leányegyházába (DPL, XLIII. évf. 38. sz., 150). Már az első számban rendhagyó írásokat közölt, hiszen nem csupán a csehszlovákiai magyarság helyzetével foglalkozott, hanem kitekintett az erdélyi és a délvidéki egyházak életére is, sőt foglalkozott a franciaországi, amerikai és kanadai magyar reformátussággal is (DPL, XLII. évf. 45. sz., 214). Az első számot 2000 példányban jelentette meg, amelyből 1000 példányt küldött Felvidéken kívüli területekre.¹⁵ Bőven ír a kanadai egyházak egyesítéséről, ami 1925-ben történt meg, a

¹³ DREL Fond: I.2., 15. doboz, 39/1928. sz. levél a konventi elnöknek.

¹⁴ ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky (nepracovaný materiál), karton č. 1, Korespondence s reformovanou cirkví na Slovensku 1919-1939. Csekes 1931. VII. 14-én kelt angol nyelvű levele.

¹⁵ DREL Fond: I.2., 25. doboz, 60/1931. sz. levél a püspöknek.

kanadai presbiteriánus egyházzól és a magyarok között végzett munkájáról is. A presbiteriánus egyház Kanadában 1925-ben kettévált és a többiekkel való egyesülés megtörtént. Ennek egy teljes tanulmányt szentel Csekes. A magyarok között is aktív munka folyt Torontóban Kovács Károly vezetésével (ő Calgaryban, Raymondban is szolgált egy időben), Hamiltonban szünidei iskolájuk és fúvószenekaruk volt, Wellandban Nagy Ferenc vezette a gyülekezetet, Windsorban dr. Molnár Jenő szervezte az ifjúsági munkát, és támogatta a nőegylet munkáját, míg Kovács Ferenc Hamiltonban szociális munkásokat is szervezett (RV, II. évf. 2. sz., 85). Kanadáról ír beszámolót 1935-ben a békevári református lelkész Kovács János, aki 28 éve szolgált ott. A kanadai magyar reformátusokat a szárazság és az általános depresszió mellett leginkább az egység hiánya sújtja. Felidézi a szerző Kovács János emlékét, aki Wakawban halt meg, és aki az első református lelkész volt Amerikában, akinek Eszterházy mellett a legtöbb érdeme volt Kanada betelepítésében. Kanadában abban az időben 16 lelkész szolgált. Levele szerint a kanadai magyarság az ország gazdasági és politikai életében is számottevő tényező lett (RV, IV. évf. 2. sz., 80). Steinmetz Károly torontói református misszionárius 1932-től a torontói és oshawai misszióegyházak vezetésével bízta meg őt. Oshavában 20, míg Torontóban 40 fő jár istentiszteletre vasárnap, vasárnapi iskolába 27, illetve 33 gyerek. Torontóban Ifjúsági Egyletet működtet 25 taggal, míg a nőegyletnek 15 tagja van. A gyülekezet fejlődését a munkanélküliség, a magyarok közötti kommunista propaganda és az gátolja, hogy nincs gyülekezeti helyük. A torontói skót intézet első emeletén működő, korábbi zsidó misszió könyvtárában gyűlnek össze. Az épületben ingyenkonyha működik, ami zavarja az istentiszteleteket vasárnaponként. A torontói gyülekezet ekkori aktív létszáma 67 fő, ami a hivatalos 1931-es statisztika szerinti 1354 fős torontói magyarság esetében szépnek mondható (RV, IV. évf. 4. sz., 157).

Az Amerikai Egyesült Államok és Kanada reformátusairól majdnem minden számban jelentet meg írást, amelyekből egy jól szervezett egyházi élet tárul elénk. Az amerikai magyar reformátusság lelki gondozását kezdetben az angol egyházak, majd a magyar református egyház karolta fel. Az első számban erről dr. Schaeffer E. Károly, az ottani angol belmissziós bizottság főtitkára írt a lapba. Ebből megtudjuk, hogy az egyesült államokbeli református egyház belmissziói bizottságának (The Board of Home Missions) a magyarok közötti munkára évi 60.000 dollár áll a rendelkezésére. Ebből az összegből a 63 missziói egyháznak (emellett még van 9 önmagát fenntartó egyház is) a 45 felszentelt lelkésznek, 5 férfi tanítónak, 5 diakonisszának biztosítják a fizetését részben vagy egészében. Ezenfelül kiadják az *Amerikai Magyar Reformátusok Lapját* is. Ezentúl rendes állásban alkalmazza dr. Tóth Sándor tanárt is, aki a lancasteri szemináriumban a

magyar tanulókat oktatja. A lap közli a kimutatást, amelyben 1927. évi statisztikát találunk a gyülekezetek lélekszámáról, a lelkészekről, a vasárnapi iskolásokról és a gyülekezethez befolyt adományok mennyiségéről (RV, I. évf. 1. sz., 42). A második számban szintén foglalkoznak az amerikai helyzettel, hiszen a magyarországi református egyház ottani missziójának háború utáni sorsáról írnak. Ez a misszió 1915-ben két egyházmegyéből, 28 anyaegyházból és 9 társegyházból állt, ahol 28 rendes és 2 segédlelkész teljesített szolgálatot. Mindezek mellett 25 szünidei iskolát működtettek 2291 tanulóval. A világháború után azonban ezt a misszióját a magyarországi református egyház feladta, és egyezséget kötött az amerikai református egyházzal (Reformed Church in the USA). A Konvent 1922-es jegyzőkönyve alapján közli ezt az egyezséget szabályozó tiffini egyezmény szövegét. Eszerint nem meglepő, hogy az amerikaiak belmissziós bizottsága ilyen összegekkel tudta támogatni a magyar gyülekezeteket, hiszen tetemes vagyont (800.000 dollár értékben) örököltek ezzel az egyezménnyel, közel 6000 egyházzal a keleti és nyugati egyházmegyékben együttesen (RV, I. évf. 2. sz., 80). Az amerikai helyzetről Komjáthy Ernő stratfordi református lelkész küldött 1933 januárjában beszámolót a *Világszemlének*, többek között a gazdasági világválság hatásairól is. Az egyházat az adományok tartják fent, az adakozási kedv pedig a lelkész szerint megcsappant. A Reformed Church, ahová a legtöbb magyar gyülekezet tartozik, a bel- és külmisziós költségvetését csökkentette, a Presbyterian Church jobban áll anyagilag. Az Amerikai Magyar Református Egyesület, amely a szerző szerint az idő tájt 10.000 tagjával a legnagyobb református szervezet a világon, gazdaságilag jól áll, de a jövőt az ifjúság toborzásában látják. Felvetődött bennük, hogy a négy amerikai magyar egyházi lapot egyesítsék (*Reformátusok Lapja, Magyar Egyház, Szébb Jövő, Református Újság*). 1932-ben a Chicago melletti Indiana Harbor-i gyülekezet a gazdasági válság ellenére új templomot tudott építeni, a clevelandi egyház pedig már a harmadik templomot építi, ahol közösségi terem és iskolahelyiség is készül (RV, II. évf. 3. sz., 120). 1936-ban dr. Takaró Mihály ír a júniusi amerikai zsinatról, ahol 150 lelkészi és 150 világi delegátus jelent meg, köztük a négy magyar egyházmegye képviselőiben Takaró Géza keleti, Dienes Barna központi, Bodor Dániel tóparti, Tóth Mihály, Balogh E. István és Füzy Béla a Sion egyházmegye részéről (RV, V. évf. 4. sz., 176). Dr. Nánássy Lajos 1937-ben részletes tájékoztatást ad az amerikai egyház helyzetéről. Az a véleménye, hogy azokat a több évtizedes kapcsolatokat, amelyek az amerikai magyar egyházakat az amerikai felekezetekhez fűzik, nem lehet szétszaggatni, akármennyire is óhajtanak néhányan egy egységes magyar református egyházat Amerikában (RV, VI. évf. 2. sz., 75).

A jugoszláviai református közösségről a Református Világszemlében

Természetesen a Jugoszláv Királyságban élő reformátusok helyzetével is foglalkozik a lap. Az 1931 és 1934 között megjelenő 12 lapszám közül hatban közöl terjedelmes írást a Délvidékről. Ebben az időben még a jugoszláviai református egyház háromnegyed része magyar, míg egynegyed része német ajkú volt. Ágoston Sándor főesperes szerint az egyház államhoz való viszonya egyre barátságosabbnak mondható. A protestáns felekezetek tagjai nem tanulhatnak a korabeli törvények szerint az anyanyelvükön vagy az istentisztelet nyelvén. Az 1930. április 16-án megjelent törvény a protestánsok számára biztosítja a szabad vallásgyakorlást és az önrendelkezés jogát, sőt az erkölcsi mellett anyagi támogatást is biztosít a reformátusságnak. Ráadásként ugyanebben az évben I. Sándor király Ágoston Sándort a Szent Száva-rend II. osztályával is kitüntette, június 17-én pedig megalakult az országos református zsinat (RV, I. évf. 1. sz., 32). Az egyházban ifjúsági és belmissziós munka folyik. 1700 példányban jelentetik meg *Magvető* című egyházi lapjukat, a német nyelvűt 900 példányban. Az 1922-ben gyülekezeti adományokból épített árvaházuk is működik. Külföldi kapcsolataik is kiválóak ebben az időben, hiszen a főesperes a Presbiteri Világszövetség bostoni kongresszusán vett részt, míg az amerikai Lancasterben, a párizsi teológián és a strasbourg-i teológián egy-egy délvidéki ösztöndíjas tanulhat. A jövődől elkészítik a kolozsvári teológiai akadémián tanulnak leginkább (RV, I. évf. 1. sz., 35). 1932-ben szintén Ágoston Sándor ír az akkori Jugoszlávia területén élő reformátusság történetéről. Ebből megtudjuk, hogy a Jugoszláv Királyság Református Keresztyén Egyházában 54 egyházközség működik, a rendes lelkészek száma 54, míg a segédlelkészeké 11. Az országban 65.751 református él. A gondot, a főesperes szerint, leginkább az jelenti, hogy hatalmas területen szóródnak szét az egyházközségek, de gondot jelent, hogy rendkívül alacsony az általában 4-5 gyermeket nevelő lelkészek megélhetése az évi 200–300 dollárnak megfelelő fizetésből. Mindezek ellenére vasárnapi iskola 34 gyülekezetben működik 1710 gyermekkel, ifjúsági egyesület 18 gyülekezetben 873 fiatallal és bibliakör 23 gyülekezetben 1026 taggal. A magyar egyházi lap példányszáma is emelkedett (RV, I. évf. 3. sz., 120). 1933-ban a főesperes a Trianon óta eltelt munkát értékeli, amikor leírja, hogy sokáig a törvényhozást hivatalos zsinat nélkül kellett megoldaniuk, és az ébredési mozgalmuk a kunhegyesi és a péceli konferenciákkal kezdődött, a szellemi muníciót pedig a tíz éven keresztül a minden lelkészhez eljuttatott *Kálvinista Szemle* és *Reformáció* folyóiratok adták. Segítséget jelentett, hogy bekapcsolódhattak a Presbiteri Világszövetség munkájába. A legnagyobb segítség az Egyesült Államok Református Egyházának támogatása volt, amellyel öt éven keresztül 400–600 dolláros évi fizetéssel egy

belmissziós lelkészi állást tarthattak fenn (RV, II. évf. 2. sz., 65). Ebben az évben 37 egyházközségben 2689 gyermek látogatta a vasárnapi iskolákat, így az elemi iskolai tanulók több mint feléről elmondható, hogy látogatja a vasárnapi iskolát. Nem elhanyagolható, hogy az ifjúsági munka keretében már 1224 fiatallal foglalkoznak ekkor, a szórvány gondozását pedig a Baldácsy Alapból biztosította a dunamelléki egyházkerület. Viszont annak ellenére, hogy lemondtak arról, hogy a jugoszláv kormányon keresztül nemzetközi bíróságon pereljék vissza a református egyházi vagyont a magyarországiaktól, a másik két egyházkerület semmivel nem támogatta a délvidéki reformátusságot, annak ellenére, hogy a Baldácsy báró alapította alapítvány jövedelméhez nekik is joguk lett volna (RV, II. évf. 2. sz., 69). Sajnálatos módon 1933-ra az 1920-as évek elején működő 35 református iskolából 2 egyházközségben maradt felekezeti iskola. 1934-ben Csekes több oldalon közli az 1930. április 16-án kelt törvényben kihirdetett Jugoszláv Királysági Református Keresztyén Egyház alkotmányát. (Tudni kell, hogy ebben az időben a csehszlovákiai magyar reformátusoknak még nem volt az állam által elfogadott alkotmánya.) A következő számban a Jugoszláv Királysági Református Keresztyén Egyház országos vezetőinek a névsorát, Ágoston Sándor püspöki adminisztrátor és dr. Kurucz Henrik gondnok életrajzát és fényképét hozza a lap. Ami viszont ennél is tiszteletre méltóbb, hogy az összes egyházmegye (keleti, nyugati, északi és déli) vezetőjének nevét, illetve az eszerek (Gachal János, Stadler Géza, Dévay Lajos, Weimann Péter) és gondnokok (dr. Szabó Lajos, dr. Hettesheimer Imre, Lukácsy István, dr. Krenrich János) életrajzát és fényképeit is közli a *Református Világszemle* (RV, III. évf. 3. sz., 105).

Csekes Béla mint érdekérvényesítő

1933-ban egyházmegyei főjegyzővé választották, és már ilyen minőségében mondott sarkos véleményt a közgyűlés előtt a Dérer-féle népiskolai törvénytervezetről, amely tulajdonképpen azt kívánta, hogy az egyház mondjon le a felekezeti iskoláiról, és a vagyont adja át az államnak (Csekes 1933, 15). Jól látható, hogy az értékrendje nem változott, hiszen 1937-ben Losoncon, a református diákifjúság országos kongresszusának búcsúestjén rámutatott, hogy erkölcs nélkül nem lehet élni, és örömét fejezte ki, hogy a kommunizmus, amely minden erkölcsök tiprója, az időre már talán kezdett visszatérni a régi normákhoz – utalt egy szovjet népbiztos tanulmányára. Azt hangoztatta, hogy a régi forrásokból kell merítenie az egyháznak is, hogy előrejusson (PMH, XVI. évf. 152. [4298.] sz., 3). Ugyanebben az évben a Felvidéken járt Robert Smith és Georg Knight egy tizenégy napos körúton. Meglepő, hogy a legaprólékosabb leírás

erről Souček püspök bizalmas beszámolója, s abból tudjuk azt is, hogy Csekes is fogadta Komáromban a küldöttséget 1937. április 29-én. Csekes a négyszemközti beszélgetésükön elmondta, hogy nagy gondot jelent a birtokreform, ahol felparcellázták a magyar nemesi földeket jórészt szlovákok között. Elmondta, hogy szerinte indokolt a földosztás, de az igazságtalan, hogy a magyarokat kihagyták belőle. Arra is választ talált a cseh püspök, hogy miért nem lépett még be a Világszövetségbe a felvidéki egyház: Csekes elmondta neki, hogy ő már évekkel korábban előkészítette az angol nyelvű anyagot, melyet Balogh püspök az asztalfiókjába tett.¹⁶ A nemzetközi szervezet montreali ülésére, ahol taggá nyilvánították volna a szlovenszkói református egyházat, Magda Sándor és Sörös Béla püspökök mellett Csekes Béla is hivatalos lett volna, mint póttag. A csehek egyébként nyolc felvidéki lelkésszel voltak bizalmas kapcsolatban, közülük kiemelkedett Csekes, hiszen még a montreali útjához szükséges útlevelet is megpróbálták elintézni neki.

Összegzés

Csekes Béla életéről és munkásságáról ez idáig nem jelent meg tanulmány, életével csupán a lelkészi adatbázisban közölt saját önéletírásán keresztül ismerkedhettek a történészek. A fentiekben közölt tanulmány így alap kutatás, ami monográfiává növi ki magát a közeljövőben.

Csekes Béla 1964-ig élt a csehszlovákiai Szap község lelkészeként, mivel azonban az 1938-as visszacsatolás és a kommunizmus ideje alatti nemzetközi kapcsolatairól egyelőre feltáratlanok, illetve általam feldolgozás alatt állnak a dokumentumok, így erről az időszakról kevés a jelen témánkat tekintve releváns anyag. A lelkész életének története viszont, azt gondoljuk, hogy így is tanulságokkal és rendkívüli adatokkal szolgál az utókor számára. Egy olyan lelkészt ismerhetünk meg Csekes személyében, aki kiválóan ismerte nem csupán szűkebb pátériája református magyar közösségét, de folyamatosan kapcsolatot ápol a délvidéki reformátussággal és a tengerentúli gyülekezetekkel is. Az általa kiadott, a korszakban egyedülálló sajtóorgánummal összekötötte, olykor a „térképre tette” azokat a közösségeket, amelyek a főszodor által nem kaptak akkora figyelmet, mint amekkora létük építéséhez szükséges lett volna. Hisszük, hogy tanulmányunk alanya nagyban hozzásegítette ezeket a gyülekezeteket abban, hogy mind a mai napig létezőként beszélhessünk róluk.

¹⁶ ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky (nepracovaný materiál), karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Dovorné, zpráva Dr. Soucka.

Irodalom

Primer források

- A dunaradványi református egyház 1915. január 2-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve
- A dunaradványi református egyház 1915. május 30-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve
- A dunaradványi református egyház 1918. december 8-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve
- A szap-csiliznyáradi református egyház 1927. május 20-i presbiteri gyűlésének jegyzőkönyve
- A Dunamelléki Református Egyházkerület 1912. november 2-ik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest, 1912. 274.
- A Dunamelléki Református Egyházkerület 1913. október hó 18-ik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest, 1913. 327.
- A Dunamelléki Református Egyházkerület 1914. évi április hó 28-ik napján Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest, 1914. 21.
- Csekes Béla: Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1933. évi május 4-én tartott rendkívüli és 1933. évi szeptember 17-én tartott rendes közgyűléséről. 1933. 15.
- Gyalóka László: Jegyzőkönyv Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1915. évi július hó 28. napján tartott rendes évi közgyűléséről. 1915. 8.
- Gyalóka László: Jegyzőkönyv Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1915. évi július hó 28. napján tartott rendes évi közgyűléséről. 1915. 4.
- Soós Károly: Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1926. augusztus 17. napján tartott rendes közgyűléséről. 1926. 69.
- Soós Károly: Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1927. évi augusztus hó 23. napján tartott rendes közgyűléséről. 1927. 38.
- Soós Károly: Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye 1928. évi április hó 17-én és 1928. augusztus hó 21-én tartott gyűléseiről. 1928. 116.
- DREL Fond: I.2., 40. doboz, 1937. VII. 15-i levél a konventi elnöknek
- DREL Fond: I.2., 15. doboz, 39/1928. sz. levél a konventi elnöknek
- DREL Fond: I.2., 25. doboz, 60/1931. sz. levél a püspöknek
- ÚA CCE v Praze, AF SR CCE, Dodatky (nepracovaný materiál) karton c. 1., Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Csekes levele Součeknek. Dunaradvány, 1925. IV. 2.
- ÚA CCE v Praze, AF SR CCE, Dodatky (nepracovaný materiál) karton c. 1., Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Osud maďarských ref. církví ve státech malé dohody
- ÚA CCE v Praze, AF SR CCE, Dodatky (nepracovaný materiál) karton c. 1., Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Kořista levele Valešnek. Pozsony, 1927. XI. 30.
- ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky (nepracovaný materiál), karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Korista levele Pozsonyból Valesnek. 1927. november 30.

ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky (nepracovaný materiál), karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Csekes 1931. VII. 14-én kelt angol nyelvű levele

ÚA ČCE v Praze, AF SR ČCE, Dodatky (nepracovaný materiál), karton č. 1, Korespondence s reformovanou církví na Slovensku 1919-1939. Dovorné, zpráva Dr. Součka

Český bratr, časopis Českobratrské církve evangelické, 1927., ročník 4., Číslo 10., 194.

Dunántúli Protestáns Lap, 1927. XI. 27., XXXVIII. évf. 48. sz., 208.

Dunántúli Protestáns Lap, 1932. IX. 18., XLIII. évf. 38. sz., 150.

Dunántúli Protestáns Lap, 1931. XI. 8., XLII. évf. 45. sz., 214.

Kanadai Magyar Hírlap, 2018. V. 31.

Prágai Magyar Hírlap, 1926. IX. 1., V. évf. 198. (1236.) sz., 6.

Prágai Magyar Hírlap, 1928. VIII. 29., VII. évf. 196. (1823.) sz., 4.

Prágai Magyar Hírlap, 1937. VII. 8., XVI. évf. 152. (4298.) sz., 3.

Református Világszemle, 1931. november, I. évf. 1. sz., 32.

Református Világszemle, 1931. november, I. évf. 1. sz., 35.

Református Világszemle, 1931. november, I. évf. 1. sz., 42.

Református Világszemle, 1932. február, I. évf. 2. sz., 80.

Református Világszemle, 1932. május, I. évf. 3. sz., 120.

Református Világszemle, 1932. május, I. évf. 3. sz., 143.

Református Világszemle, 1933. február, II. évf. 2. sz., 65.

Református Világszemle, 1933. február, II. évf. 2. sz., 69.

Református Világszemle, 1933. február, II. évf. 2. sz., 85.

Református Világszemle, 1933. május, II. évf. 3. sz., 120.

Református Világszemle, 1934. május, III. évf. 3. sz., 105.

Református Világszemle, 1934. május, III. évf. 3. sz., 135.

Református Világszemle, 1934. augusztus, III. évf. 4. sz., 175.

Református Világszemle, 1935. február, IV. évf. 2. sz., 80.

Református Világszemle, 1935. augusztus, IV. évf. 4. sz., 157.

Református Világszemle, 1936. augusztus, V. évf. 4. sz., 176.

Református Világszemle, 1937. február, VI. évf. 2. sz., 75.

Szekunder források

Auburn Theological Seminary Catalogue 1916-17, New York, Auburn Seminary Record, 391.

Takaró Géza – Komjáthy Ernő – Böszörményi M. István. 1929. *Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára*. 23. Kiadja: Az Egyesült Államokbeli Református Egyház Keleti Magyar Egyházmegyéje.

Takaró Géza – Komjáthy Ernő – Böszörményi M. István. 1929. *Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára*. 117. Kiadja: Az Egyesült Államokbeli Református Egyház Keleti Magyar Egyházmegyéje.

Takaró Géza – Komjáthy Ernő – Böszörményi M. István. 1929. *Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára*. 27. Kiadja: Az Egyesült Államokbeli Református Egyház Keleti Magyar Egyházmegyéje.

Tömösközi Ferenc. 2018. *A Szlovenszkói Dunáninneri Református Egyházkerület és a Szlovenszkói Református Egyetemes Egyház Konventjének Pápán őrzött iratainak válogatott jegyzéke 1920–1938 között*. 1. kötet (1–5. doboz, 1920–1923/2.) Komárno: Univerzita J. Selyeho. https://www.academia.edu/37564051/A_Szlovenszk%C3%B3i_Dun%C3%A1ninneri_Reform%C3%A1tus_Egyh%C3%A1zker%C3%BClet_%C3%A9s_a_Szlovenszk%C3%B3i_Reform%C3%A1tus_Egyetemes_Egyh%C3%A1z_Konventj%C3%A9nek_P%C3%A1p%C3%A1n_%C5%91rz%C3%B6tt_iratainak_v%C3%A1logatott_jegyz%C3%A9ke_1920_1938_k%C3%B6z%C3%B6tt_1_k%C3%B6tet_1_5_doboz (2022. febr. 2.)

Tömösközi Ferenc. 2020. A Szlovenszkói Dunáninneri Református Egyházkerület peregrinus lelkészei. In *Teológiai Fórum* 14 (2): 134–135.

Attila PETE

POVRATAK PASTORA BELE ČEKEŠA IZ AMERIKE U ZAVIČAJ

Kao nadasve sposoban seoski pastor, Bela Čekeš je održavao odlične odnose sa inostranstvom, pre svega u interesu drugih pastora, koji su imali različite teškoće u svom radu. Govorio je nekoliko jezika. Posetio je Sjedinjene Američke Države i Kanadu, službovao u Starom Bečeju (Óbecse), a potom se vratio u uži zavičaj, na teritoriji današnje Slovačke. U radu iznosim do sada nepoznate podatke o njegovom životu, sa ciljem da upoznam javnost sa njegovim delom, posebno sa časopisom koji je izdavao pod nazivom Svetski reformatski pregled. Iz tog časopisa možemo dobiti predstavu o položaju reformatske crkve tridesetih godina minulog veka, ne samo u Americi, već i u mnogim oblastima nekadašnje Mađarske (Južna Slovačka, Transilvanija, Severna Srbija, Hrvatska). Časopis iscrpno izveštava i o situaciji reformata koji žive u Kraljevini Jugoslaviji. Pastorov život sam istraživao sa stranica Svetskog reformatskog pregleda, kao i u arhivima reformatskih župa u Sapu i Radvanju na Dunavu, u arhivu Evangelističke crkve Češke braće u Pragu, u Centralnom arhivu Sinodalne kancelarije Slovačke reformisane hrišćanske crkve u Komoranu i u Arhivu prekodunavskog reformatorskog crkvenog okruga grada Pape.

Ključne reči: Bela Čekeš, biografija, pastor, Svetski reformatski pregled, Kraljevina Jugoslavija

Attila PETHEŐ

BÉLA CSEKES, THE PASTOR FROM SOUTH SLOVAKIA WHO RETURNED FROM AMERICA

As a creative village pastor, Béla Csekes maintained excellent foreign relations for the benefit of his fellow pastors suffering grievances. He spoke several languages. He visited America, Canada, served in Bečej (Óbecse), Hungary, then returned to his narrower homeland. In my

thesis, I present previously unexplored information about his life. My aim is to build public awareness for his life-work, to make known the periodical called *Református Világszemle* (Reformed World Review), published by him, from which we can get an excellent picture of the situation of the Reformed Church in the 1930s, not only overseas, but also in South Slovakia, Transylvania, North Serbia and Croatia. It also reports extensively on the situation of the Reformed Church and its members living in the Kingdom of Yugoslavia. I researched the life of the pastor in the archives of the Reformed parishes of the villages Sap and Radvaň nad Dunajom, in the issues of the newspaper *Református Világszemle*, in the archives of the Evangelical Church of Czech Brethren in Prague (Českobratská církev evanjelická), in the Central Archives in the town of Komárno, functioning by the Synodical Council of the Reformed Christian Church in Slovakia and the archives of the Transdanubian Reformed Church District in Pápa, Hungary.

Keywords: Béla Csekés, biography, pastor, *Református Világszemle*, Kingdom of Yugoslavia

